

Članci u ovim brojevima tretiraju problematiku arhivske teorije i prakse, izobrazbu kadrova, arhivsku tehniku itd. U broju 1/71. pod zajedničkim naslovom *Begründungen und Erläuterungen zu Ergänzungen der Ordnungs- und Verzeichnungsgrundsätze* dva autora pišu o nadopunama principa za sređivanje i popisivanje arhivske građe koji su izašli 1965. (v. »Arhivski vjesnik« XIII), i to H. S. Brather piše o prvoj nadopuni, »Ergänzung I: Druckschriften«, dakle o nadopuni koja se odnosi na tiskane ili nekom drugom tehnikom umnožene spise. U prošlosti su takvi spisi uvijek bili problematični za arhivare i bibliotekare jer nije bilo određeno kamo spadaju. Vrijedilo je pravilo: »Debele knjige u biblioteku, a tanke u arhiv«. Danas se razlikovanje tiskane i rukopisne građe ne postavlja kao problem jer se sve više uvode tiskarski i reprodukcioni postupci, pa se velik dio registratorske građe sastoji baš od takvih spisa. Zato »nadopuna« polazi sa stajališta da ovi spisi pripadaju registraturi, odnosno fondu u kojem nastaju, i oni su od njega nedjeljivi. Pisac dalje raspravlja o sređivanju plakata, letaka i novinskih izrezaka koji pripadaju jednom fondu. Drugu nadopunu, »Ergänzung II: Karten und Plänen«, komentira F. Wächter. Ova »nadopuna« polazi od principa da karte i planove koji su dio jednoga fonda imaju svojstvo arhivske građe. Karte se mogu svrstati i u zbirke a problem su one karte kojima se ne može odrediti provenijencija, a takvih ima u svakom arhivu. U nadopuni su određene upute za popisivanje karata pri jednom fondu sa slijedećim podacima: signatura, naslov, svrha izrade, sadržaj, bilješka o izradi, datum, mjerilo, format, materijal i stanje karte, upozorenja na pripadajuće spise, a za starije i vrednije karte još i literaturni podaci. Na koncu se daju upute za informativna sredstva za karte. U broju 1/72. I. Schmidt piše o »nadopuni III«, koja se odnosi na fotoreprodukcije i filmove. On raspravlja o odnosu foto-reprodukcija i filmova prema fondovima kojima pripadaju, o registriranju takve građe i njezinu popisivanju i smještaju. Način popisivanja te građe određen je prema njezinoj vrsti, npr. za karte i planove zahtijeva se određeni odgovarajući način popisivanja.

H. S. Gold u članku *Schriftgutkataloge als Steuerungsinstrumente der Bewertung* (1/71) piše o praktičnoj primjeni kataloga registratorske građe koji su uvedeni u registraturama ustanova i poduzeća zbog poboljšanja rukovođenja administracijom. Ti katalogi registriraju cjelokupnu registraturnu građu jednog stvaraoca registrature ili njegovih grana. Ova građa se procjenjuje prema njezinoj vrijednosti zbog predavanja nadležnom arhivu ili zbog izlučivanja i kasiranja. Za svaku vrstu spisa označen je rok čuvanja, trajna vrijednost a za neke spise još jedna provjera nakon isteka roka čuvanja.

Dva članka tretiraju problematiku agrarnih istraživanja (2), i to G. Hietz *Probleme regionaler Agrargeschichtsforschung* i H. Harnisch *Quellen zur Agrargeschichte Brandenburgs in der Epoche des Kapitalismus* (2. i 3. 1971). Ovim istraživanjima u DDR se posvećuje velika pažnja.

U članku *Die weitere Rationalisierung des Bewertungsverfahrens* (3/71) L. Enders piše o dosadašnjim iskustvima na izradi tzv. muster-lista i poboljšanju rada s obzirom na to da taj rad traje već šest godina. Svi stvaraoci registratura razvrstavaju se prema svojoj važnosti u tri kategorije i ovisno o kategoriji određuje se rok čuvanja registraturne građe ili njezina trajna vrijednost. Problemom racionalizacije rada u arhivima bave se još: R. Kluge u članku *Archivwissenschaftliche Forschungen in der DDR* (3); R. Gross, J. Hartman i V. Elstner u članku *Perspektivische Probleme einer rationellen Informationsauffindung in der Archiven* (3); H. Welsch piše *Zur komplexen sozialistischen Rationalisierung in staatlichen Archivwesen der DDR* (3); F. Schmidt piše članak pod naslovom *Wege zu einer rationellen Bearbeitung und Auswertung von Beständen der Epoche des Sozialismus* (5).

Primjenom najnovijih metoda iz oblasti informiranja i dokumentacije bave se I. Heyman i P. Wick u članku *Einige Probleme bei der Erarbeitung eines geschichtswissenschaftlichen Thesaurus* (4). Tesaur je neka vrsta banke podataka koja sadrži tematska područja i njima odgovarajuće ključne riječi poredane abecednim redom. Tesaur je pogodan i pri elektronskoj obradi podataka. U članku se raspravlja o primjeni tesaura u povijesti i njoj susjednim disciplinama, arhivistici i bibliotekarstvu.

I. Rössler raspravlja u članku *Die Dokumentationsbereiche Archiv, Bibliothek und Museum* (4) o pitanjima nadležnosti ovih ustanova nad arhivskom građom i zbirkama koje posjeduju.

Nekoliko članaka je posvećeno K. Liebknechtu, 25-godišnjici Njemačkog centralnog arhiva, javnom radu arhivskih ustanova, a desetak članaka tretira probleme obrazovanja arhivskih kadrova, što je najbolji znak kolika se pažnja tome posvećuje u DDR.

Od članaka koji su posvećeni arhivskoj tehnici spominjemo: *Hinweise zur Restaurierung und Konservierung von Archivgut* (1/71) H. Kocha i *Zur Unterbringung und Lagerung von Karten in Staatsarchiven der DDR* (5) H. Cordshagena. U ovom članku pisac opisuje sve načine čuvanja karata te ormare i police koji se u tu svrhu izrađuju u DDR. Interesantan je i članak *Zur Optimierung von Verwaltungsräumen in Archivgebäuden* G. Endersa i W. Knoblocha. U članku se najprije govori o suradnji arhivista i projektanata u izradi projekata za arhivske zgrade kako bi se postigla optimalna raščlanjenost prostora. Svaki arhiv mora imati prostor za primanje arhivske građe na obradu, koji ima poseban ulaz, za razliku od glavnog ulaza za službenike i stranke. Prostorije za obradu građe, soba za naučoinformativna sredstva, čitaonica i izložbena dvorana moraju biti smještene odvojeno od knjigovežnice, restauratorske radionice, foto-službe i biblioteke. Pisci predlažu kako smjestiti ove prostorije da bi komuniciranje službenika i stranaka kao i ostala buka što manje ometali rad svih službi.

Različiti izvještaji obrađuju probleme djelovanja pojedinih arhiva, odnosno njihovih službi, u konzultacijama se odgovara na pitanja arhivskih radnika s područja stručnog rada, a na koncu je prikaz stručnih knjiga i arhivističkih domaćih i stranih časopisa.

V. Omašić

ANDJELIĆ PAVAO: SREDNJEVJEKOVNI PEČATI IZ BOSNE I HERCEGOVINE. Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Djela. Knjiga XXXVIII, Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 23, Sarajevo 1970. 126 strana + XXXII table.

U knjizi pod gornjim naslovom prof. Pavao Andjelić je po prvi put temeljito i svestrano obradio sva pitanja bosansko-hercegovačke sfragistike. O pečatima Bosne i Hercegovine pisano je i do sada, ali vrlo fragmentarno. Pa i nekoliko većih radova o ovoj temi, kao što su radnje L. Thalloczya, Alekse Ivića i Gr. Čremošnika nose takvo obilježje, tako, da do sada nismo imali zaokružene cjeline sa ovog područja. Takvu cjelinu dao nam je evo prof. Pavao Andjelić prikupivši sve do sada poznate podatke o bosansko-hercegovačkim pečatima koje je temeljito proučio i prezentirao u svojoj knjizi.

U prvom — posebnom dijelu knjige (str. 9—82) autor je najprije obradio sve do sada poznate pečate bosanskih vladara od Matije Ninoslava do Stjepana Tomaševića (1235.—1463.). Zatim su opisani pečati bosanskih velikaških rodova: Radinovića, Pavlovića i Vojsalić-Hrvatinića (o. 1370.—1450.). Slijede pečati humskih knezova (Miroslava i Andrije, 1171.—1250.) i humskih velikaša (Nikolića, Sankovića i Vlatkovića 1378.—1493.). Na kraju su opisani

pečati moćnog hercegovačkog vladarskog roda Kosača, od Sandalja Hranića do Stjepana Hercegovića (o. 1370. — o. 1517.). U svemu 61 pečat. Uz svaki obrađeni pečat nalazi se i njegov izvrstan crtež koji služi kao dobra komparacija sa fotosnimkom istoga pečata na tabelama dodanim na kraju knjige. Uz svoja vlastita opažanja o pojedinom pečatu napomenuo je autor i sve ono, što su ostali pisci, koji su se bavili bosansko-hercegovačkom sfragistikom, pisali o njima.

U drugom dijelu svoje radnje (str. 83—123) autor se najprije bavi pečatom kao pravnim institutom. Nabrojivši zatim redom imaoce pečata govori o otiskivanju pečata, o njihovoj pravnoj snazi i o vrstama pečata. Upoznaje nas s nazivima onih vrsta isprava koje se ovjerovljuju pečatima. Sva ova sfragistička pitanja autor razlaže na primjerima iz bosansko-hercegovačke sfragistike. Načom obrade same tehnike pečaćenja (str. 86—90) govori se o pečatnoj slici i vrstama likova sa pečata. Heraldikoj analizi ovih likova posvećuje prof. Andjelić u svojoj knjizi posebnu pažnju (str. 92—102). Obradene su vrste grbova koji su našli svoje mjesto na pečatima, a zatim raščlanjeni njihovi glavni sastavni elementi sa analizom pojedinih likovnih komponenata i emblema, sve dakako potkrijepljeno primjerima iz bosansko-hercegovačke sfragistike. Posebno su grupirani važni podaci o grbu obitelji Kotromanića i kraljeva iz te kuće (str. 95—100). Slijede izvodi o problemu grba Humske zemlje i o razvoju grba obitelji Kosača. U kulturnohistorijskoj analizi pečatnih slika autor govori najprije o pečačorescima, o stupnju i dostignućima njihovog tehničkog umijeća. Među kulturnim i stilskim utjecajima u Bosni i Hercegovini na ovom području istaknuta su dva: zapadnoevropski i bizantinski. Bizantinski utjecaj se je uglavnom ograničavao na prostor nekadašnjeg Zahumlja i Podgorja, a očitovao se na pečatima humskih knezova te obitelji Sankovića i Kosača. Ostala područja bila su uglavnom pod utjecajem zapadne, odnosno srednje Evrope. U nastavku su izdvojeno obrađeni najvažniji likovi koje srećemo na bosansko-hercegovačkim pečatima kao što su vladarski i državni emblemi, križ, ljudski (vladarski) likovi, arhitektonski objekti, oružje i bojna oprema i ukrasi. I u ovom dijelu knjige iznijeta su zanimiva opažanja iz domene bosansko-hercegovačke heraldike.

U analizi legendi (str. 112—123) dan je potpun i izvrstan pregled svih do sada poznatih natpisa sa bosansko-hercegovačkih pečata pisanih bosančicom ili latinskim pismom. Paleografska zapažanja autora na latinskim legendama bit će vrlo poučna svakom istraživaču na ovom području.

Na kraju knjige dodan je resumé na francuskom jeziku i popis fotoreprodukcija pečata na 32 table.

Knjiga Pavla Andjelića o srednjovjekovnim pečatima Bosne i Hercegovine po savjesnom i svestranom tretiranju ove problematike predstavlja vrijedan znanstveni domet, pa će stručnjacima koji se bave našom heraldikom i sfragistikom poslužiti uvijek kao izvrstan priručnik.

B. Zmajić

DR ALEKSANDAR MATKOVSKI: GRBOVITE NA MAKEDONIJA, (PRILOG KON MAKEDONSKATA HERALDIKA). Skopje 1970. 219 str., 99 sl.

Dr. Aleksandar Matkovski, sveučilišni profesor u Skoplju, napisao je pod gornjim naslovom knjigu, u kojoj se po prvi put tretiraju sva pitanja u vezi s makedonskom heraldikom. Vanrednim marom autor je u ovoj lijepoj raspravi prikupio sve što je mogao pronaći o makedonskom grbu i o grbovima s područja Makedonije.

Radnja je podijeljena u dva dijela. U prvom dijelu pod naslovom »Stari zemaljski grb Makedonije« (str. 7—175) razrađena je ova tematika u četiri